

И впродь всего // о науце ся вамъ старали.
 Сконтъ¹ имъже самым // от васъ з лѣпшим венць бывает²,
 Же кождый сынъ // з науки отца поважаеъ.
 До которой ся вы тылко, // о дѣти, мѣйте
 И що є вамъ с пожитком // сами зрозумѣте —
 На Златоустого радъ // польгаючи
 И его злотымъ словамъ // цѣло уфаючи.—
 Же ведлугъ котрыхъ // з обохъ сторонъ учинивши
 И за повинность ся свою // дуже уймивши,
 Потѣхи с сынов // отцеве почекаете
 И онде³ маєстать // божій огладаете,
 С цнотливе выхованными // сынами ставши
 И талантомъ приробокъ // на лѣчбѣ отдавши
 В радости панской оной // абысте зостали
 (Зычимо вамъ) и с святыми опочивали

Ся похвала науці, що одна робить чоловіка чоловіком, і жаль над її занедбанням у «цного Руського народу», з котрого походить весь неряд і все зло, і погорда для сього славного народу — що його зневажають за його «простоту» і «замилують очі», користаючи з його темноти.— нарешті, і в сім віршарстві нота гідна всього сього відродженського руху, і зокрема — братських заходів коло освіти. Вона дає добре закінчення сьому переглядові. Артистичного стилю се поучення теж не позбавлене. Він тяжкий, монотонний, іконописний — як пізня візантійська ікона з надуживанням «золотих» епітетів (навіяних, очевидно, «золотими устами» автора), з повторенням тих самих, схематизованих, упрощених виразів і образів. Але є таки в тім стиль — незважаючи на всі жахливі полонізми.

Закінчення. На сім я кінчаю огляд сього єдиного в своїм роді чвертьстоліття нашої історії. Я ввійшов у різні подробиці його, часто притягаючи для вияснення сього процесу відродження і нагромадження рухової сили в нашій громадянстві навіть такий матеріал, що, властиво, не заслуговував би сього з чисто літературного, емоційно-естетичного погляду. Бо з такого літературного погляду продукція сеї доби, за невеличкими винятками, взагалі не стоїть дуже високо. Але рідко коли писане слово відігравало таку діяльну роль у житті. Рідко коли питання школи, освіти і літератури мали таке значення в розбудженні соціальної енергії — особливо в порівнянні з попереднім періодом занепаду і застою. По контрасту з тою попередньою летаргією се піднесення соціальної ініціативи і культурної енергії робить враження

¹ Звідки (польське).

² Вони самі ліпше на тім виходять.

³ На тім світі

якогось блискучого феєрверка і все, що підіймало сю енергію, що взяло якусь участь у сім справжнім відродженні, в повнім значенні слова, заслуговує уваги не тільки історика, але й історика літератури — посікільки ареною сього руху була перед усім література

На 1610 р. процес зросту сього руху заломлюється, — бо заломилася та соціальна стихія, що винесла сю літературну хвилю. Це було міщанство, як ми бачили, — у нас львівське, на півночі віленське. 1609—1610 р. погромлено віленську православну громаду, завдяки Потієві Львівська не пережила в тім часі такої гострої катастрофи, але як сильно — серед загального занепаду економічного і культурного життя, відчувався тоді в місті, і на «Руській вулиці» зокрема, залізний обруч економічних і юридичних обмежень, про се свідчить «лямент», що мали вичитати перед королем братські делегати на сеймі 1609 р. (ми його послухаємо в найближчім томі!).

І от у сей момент, коли західне українське міщанство явно переставало бути якою-небудь базою національного руху — йому подали нарешті знак ті наддніпрянські «божі бойовники», котрих так недоставало львівській громаді. В той самий рік, коли владика з королівської руки, уніат Крупецький, зачинав руйнувати найтвердішу православну твердиню — прославлену Вишньським перемишльську кафедру, «гетьман козацький» Тискиневич остеріг київську адміністрацію, що на випадок яких-небудь прикростей православному духовенству від новоприсланого Потієвого намісника він з військом Запорозьким уже видав дозвіл того намісника «гдѣжъ колвѣкъ здыбавши яко пса убити». Тоді, немов на сей знак, у спішнім порядку православний Львів починає свої переносини до Києва, «під крила христорубивого воїнства запорозьких молодців», де вже перед тим засів на найвищій позиції — печерській архімандрії один з галичан, Олисей Плетеницький, та звільна громадив навколо себе земляків-«літераторів». Так довго і тяжко підготовлювана західноукраїнська операція «вивітрилася» протягом двадцяти літ, і львівський актив поспішив на краще приготовані до довгої, позиційної війни дніпрянські позиції.

Міщанство по сім втрачає своє значення як база національного руху. Львівські міщани відійшли на другий план, а київські — поруч такої великої сили, як козаччина, — грали роль її клієнтів. На козаччині спирається київська ієрархія і всякі просвітні і культурні плани — поки Могила з своїм гуртком не перевели на цілій лінії відходу з сих революційних барикад на старі канонічні, законопослушні, суто консервативні становища позиції віленського собору 1509 р.

і всіх, що з ними. З тим і церковне життя швидко тратить те соціальне значення, яке воно здобуло в союзі з реформаційними течіями, і церковна література все менше може нас інтересувати

Але між бурхливим чвертьстоліттям, розгляненим тут, і сим розцвітом реакції на руїнах відродження лежить ще своєрідна переходова зона — яке двадцятиліття, чи чвертьстоліття, розташування української культури на нових, киявських позиціях і орієнтування на нові соціальні сили. Менш яскрава і принадна, ніж тільки що розглянена доба, вона дасть ще нам чимало цікавого.

ДОПОВНЕННЯ

Праця моя над сим томом і читання коректур — проходили в дуже несприятливих обставинах, і не можна було запобігти деяким недоглядам. Дещо прийшло запізно, дещо випало при переписуваннях, друкуваннях, правках і т. д. Хочу дещо тут справити і доповнити.

До літератури реформації в Польщі, з старої літератури треба додати статтю акад. Сумцова про Оріховського і новіше: *P. Fox. The reformation in Poland, Some social and economic aspects, Baltimore, 1924* (в серії: *John Hopkins University studies in historical and political sciences*). *Ign. Chrzanowski i Stan. Kot. Humanizm i reformacja w Polsce, 1927* (хрестоматія для вищої школи).

До повісті про Петра Гугнивого — один новіший текст з рукоп. Петрушевича ч. 159, в студії М. Возняка, в 118 кн. Львівських Записок: «Український протипольський памфлет XVI в. «Історія о єдномъ папѣ римскомъ»».

Вибачаючись у читача за різні дефекти графічної техніки, з яких іще не вийшло наше друкарство по всім пережитим, я мушу спеціально згадати про транскрипцію текстів. Загалом я тримався тих принципів передачі текстів друку, що їх вживано в Археограф. Комісії Львівського Наукового Товариства і прийнято тепер в Археограф. Комісії Укр. Академії Наук: не змінювати букв, допускаючи зміни, в інтересах зрозумілості, тільки в розділі слів, в інтерпункції, в уживанні великих літер. Сього я додержувався — коли мав перед собою рукописний оригінал або стародрук. Але, користаючи з новіших видань, я не всюди вважав себе зв'язаним виглядом сих видань, бо в них дуже часто, навіть переважно, маємо транскрипцію модернізовану, з ухилом під шкільний російський правопис XIX в., без докладніших пояснень допущених змін. Здебільшого я се й зазначав.